

**Historyczne i kulturowe aspekty
relacji polsko-rumuńskich**

**Aspectele istorice și culturale
ale relațiilor polono-române**

Suceava 2016

Recenzja naukowa | Recenzie științifică
prof. dr hab. Iłona Czamańska
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań
dr hab. Agnieszka Kastory
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
Universitatea Jagiellonă din Cracovia
prof. dr hab. Eugeniusz Kłosek
Uniwersytet Wrocławski | Universitatea din Wrocław
prof. dr Constantin Geambașu
Uniwersytet w Bukareszcie | Universitatea din București

Opracowanie redakcyjne | Redactare
Karina Stempel-Gancarczyk
Elżbieta Wieruszewska-Calistru

Korekta | Corectura
Karina Stempel-Gancarczyk
Elżbieta Wieruszewska-Calistru
Iłona Biseada

DTP
Elżbieta Wieruszewska-Calistru
Simona-Adriana Marcu

Okładka | Coperta
Simona-Adriana Marcu
Fot. z Książki Pamiątkowej Czytelni Polskiej w Suczawie
Fot. din Cartea de Onoare a Sălii de Lectură din Suceava

ISBN 978-973-0-22316-3

Drukarnia | Tipografia
S.C. Tipo-Lidana S.R.L.

Druk książki dofinansowany przez Ministerstwo Spraw
Zagranicznych RP w ramach funduszy polonijnych

Carte publicată cu sprijinul Ministerului Afacerilor
Externe R.P. din fondul pentru diaspora poloneză

Wydawca | Editor
Związek Polaków w Rumunii
Uniunea Polonezilor din România

Suceava 2016

Spis treści Cuprins

W kręgu historii Legiony Polskie w Karpatach Wschodnich

În lumea istoriei Legiunile Poloneze în Carpații Orientali

Jan Bujak

Bukowińczycy a Legiony Polskie 1914-1918	13
Bucovinenii și Legiunile Poloneze 1914-1918. Rezumat	44

Aleksander Smoliński

Udział II Brygady Legionów Polskich w walkach pod Kirlibabą w styczniu 1915 roku	45
Participarea Brigadei a II-a a Legiunii Poloneze în luptele de la Cârlibaba în ianuarie 1915. Rezumat	61

Krzysztof Nowak

Legioniści śląscy na Bukowinie w 1915 roku	63
Legioniștii silezieni în Bucovina în 1915. Rezumat	72

W kręgu historii

În lumea istoriei

Constantin Rezachevici

Ce este Bucovina istorică? Origine – nume, evoluție	75
Czym jest historyczna Bukowina? Pochodzenie nazwy, ewolucja. Streszczenie	93

Katarzyna Niemczyk

Udział możnych polskich w politycznych relacjach Polski z Mołdawią w XV i na początku XVI wieku. Zarys problemu	95
Participarea magnaților polonezi la relațiile politice ale Poloniei cu Moldova în sec. al XV-lea și începutul sec. al XVI-lea. Schița problemei. Rezumat	109

Lilia Zabolotnaia

Personajele feminine din neamul Movilă. Katarzyna Radziwiłł	110
Kobiece przedstawicielki rodu Mohyłów. Katarzyna Radziwiłł. Streszczenie	124

Robert Mieczkowski

Koncepcja Stanów Zjednoczonych Wielkiej Austrii Aurela Popovici na tle europejskich koncepcji federacyjnych	125
Ideea Statelor Unite ale Austriei Mari a lui Aurel Popovici pe fondul concepțiilor federative europene. Rezumat	137

Robert Rybak

Współpraca Polski i Rumunii na rzecz umacniania bezpieczeństwa w Europie w świetle dokumentów normatywnych od I wojny światowej do współczesności	138
Colaborarea Poloniei și României pentru întărirea securității în Europa în lumina documentelor normative din Primul Război Mondial până în prezent. Rezumat	147

Waldemar Rezmer

Misja gen. Roberta Lamezana de Salins w Rumunii w 1919 roku	148
Misiunea gen. Robert Lamezan de Salins în România în anul 1919. Rezumat	165

Henryk Walczak

- Dyplomacja polska a stanowisko Nicolae Titulescu w kwestii
zawarcia rumuńsko-sowieckiego paktu o nieagresji w 1932 roku 168
- Diplomația polonă și poziția lui Nicolae Titulescu în chestiunea
încheierii pactului de neagresiune româno-sovietic
în anul 1932. Rezumat 190

Bogdan Schipor

- România și Polonia în scenariile de securitate
pentru Europa de Răsărit în al doilea deceniu interbelic 192
- Rumunia i Polska w scenariuszach bezpieczeństwa
dla Europy Wschodniej w drugim dziesięcioleciu
okresu międzywojennego. Streszczenie 201

Jarosław Durka

- Roger Raczyński – ambasador Rzeczypospolitej Polskiej
w Rumunii w latach 1938-1940 203
- Roger Raczyński – ambasadorul Republicii Polone
la București între anii 1938-1940. Rezumat 218

Ion Constantin

- „Operațiunea poloneză” din timpul Marii Terori staliniste
(1937-1938), în lumina unor noi surse documentare provenite
din arhivele fostului KGB 219
- Operacja polska z okresu Wielkiego Terroru (1937-1938),
w świetle nowych źródeł z archiwów KGB. Streszczenie 225

Wanda Krystyna Roman

- Losy polskich akt wojskowych po wybuchu II wojny światowej
– epizod rumuński 17 września-19 listopada 1939 roku 226
- Destinul actelor militare poloneze după izbucnirea
celui de al Doilea Război Mondial – episodul românesc
17 septembrie-19 noiembrie 1939. Rezumat 237

Radu Florian Bruja, Radu Danu

- Repere ale activității diplomatice a lui Lucian Blaga
la Varșovia (1 noiembrie 1926-30 octombrie 1927) 239
- Działalność dyplomatyczna Luciana Błagi w Warszawie
(1 listopada 1926-30 października 1927 roku). Streszczenie 261

W kręgu kultury i problematyki bukowińskiej

În lumea culturii și a problematicii bucovinene

Helena Krasowska, Magdalena Pokrzyńska

Mowa polska na Bukowinie Karpackiej.

Dokumentacja zanikającego dziedzictwa narodowego.....265

Graiul polonez în Bucovina Carpatică. Documentația

patrimoniului național pe cale de dispariție. Rezumat 275

Vasile I. Schipor

„Analele Bucovinei” – un periodic dedicat dialogului

privind istoria și cultura Bucovinei 277

„Analele Bucovinei” – periodyk poświęcony dialogowi

na temat historii i kultury Bukowiny. Streszczenie 298

Karina Stempel-Gancarczyk

Spoločności polskie w Bulaju i Rudzie – mowa pogranicza 299

Comunitățile poloneze din Bulai și Vicșani

– limba zonei de frontieră. Rezumat 306

Olimpia Mitric

Polonezii de altădată. Spicuri din presa vremii 307

Niegdysiejsi Polacy. Przegląd ówczesnej prasy. Streszczenie 311

Krzysztof Walczak

Domniemane lektury szkolne Mihaia Eminescu.

Księgozbiory biblioteki Gimnazjum Wyższego

(I Gimnazjum Państwowego) w Czerniowcach 312

Posibilele lecturi școlare ale lui Mihai Eminescu.

Colecția bibliotecii Gimnaziului Superior

(I Gimnaziu de Stat) din Cernăuți. Rezumat 318

Ewa Andrysiak

Kalendarze dla Polaków w Rumunii

w świetle źródeł bibliograficznych 320

Calendarele pentru polonezii din România

în lumina surselor bibliografice. Rezumat 336

Piotr Gołdyn

Congresul pedagogic din București

1927 (1928) din perspectiva poloneză 337

Kongres pedagogiczny w Bukareszcie

w 1927 (1928) roku z polskiej perspektywy. Streszczenie 350

Agata Samsel

- Między Rumunią a Polską – Józefina Dusza
z Rosenkranzów (pseud. Dusza Czara-Stec) 351
- Între România și Polonia – Józefina Dusza
din Rosenkranz (pseud. Dusza Czara-Stec). Rezumat 363

Magdalena Neuberger

- Zapach jabłek – rumuńskie epizody w życiu
Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej 365
- Mirosul merelor – episoade românești din viața
Mariei Pawlikowska-Jasnorzewska. Rezumat 371

Maria Radziszewska

- Wokół obchodów święta narodowego Rumunii
w peerelowskiej szkole. Zarys problemu 373
- Despre sărbătorirea Zilei Naționale a României în școala polonă
din perioada comunistă. Schița problemei. Rezumat 387

Urszula Wróblewska

- Kierunki działań Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Rumuńskiej
(1949-1951) w strukturach organizacyjnych
Komitetu Słowiańskiego w świetle dokumentów archiwalnych 388
- Directiile de activitate ale Societății de Prietenie Polono-Române
(1949-1951) în structurile organizatorice ale Comitetului Slavon
în lumina documentelor din arhive. Rezumat 397

Bogumiła Staniów

- Nieznana literatura. O przekładach rumuńskich książek
dla dzieci i młodzieży w Polsce 398
- Literatura necunoscută. Despre traducerile cărților românești
pentru copii și tineri în Polonia. Rezumat 407

Mikołaj Brenk

- Obraz Rumunii z lat 1947-1989 w świetle
polskich wydawnictw turystyczno-krajoznawczych tego okresu 409
- Imaginea României din anii 1947-1989 în lumina
publicațiilor turistice poloneze din acea perioadă. Rezumat 421

Irena Machaj

- Tożsamość w warunkach
przemian aksjonormatywnych 422
- Identitatea în condiția
schimbărilor axionormative. Rezumat 432

dr Agata Samsel
Uniwersytet w Białymstoku

**Między Rumunią a Polską
– Józefina Dusza z Rosenkranzów
(pseud. Dusza Czara-Stec)**

Wprowadzenie

Józefina Dusza z Rosenkranzów (pseud. Dusza Czara-Stec), rumuńska poetka i tłumaczka, to postać wyjątkowo zasłużona w dziele zbliżania kultur – rumuńskiej i polskiej, chociaż niedoceniana należycie. Życie spędziła między dwoma krajami, które kochała, a zacieśnianie więzi i współpracy między Polską a Rumunią na niwie kultury, literatury i sztuki traktowała niemal jak życiową misję i pracy tej oddawała się z pasją do końca swoich dni. W liście do Piotra Grzegorzcyka napisała: „Polska jest krajem najpiękniejszej poezji i może dlatego tak bardzo ją Kocham”¹.

Mimo silnych, długoletnich związków z Polską i jej kulturą trudno dziś znaleźć informacje o Duszy Czarze. Jedyne, skromnej objętości artykuł poświęcony tłumaczcze ukazał się tuż po jej śmierci w „Życiu Literackim”². Próżno też szukać wiadomości na jej temat w Internecie, nie tylko na polskich stronach, ale też rumuńskich, gdzie pojawia się zaledwie wzmianka o Józefinie w artykule dotyczącym współpracy polsko-rumuńskiej w dziedzinie literatury³. W zasadzie jedynym konkretnym śladem po rumuńskiej tłumaczcze i poetce w Internecie są wykazy tłumaczonych przez nią utworów i publikacji w katalogach on-line bibliotek rumuńskich, niemieckich i polskich. Drobne wzmianki na temat Duszy Czary pojawiają się we wspomnieniach jej znajomych – Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej⁴, Magdaleny Samozwaniec⁵ i biografii Juliana Tuwima⁶. Lakoniczna informacja o Józefinie ukazała się w opublikowa-

---

¹ *Korespondencja Piotra Grzegorzcyka*, Biblioteka Narodowa, Oddział Zbiorów Specjalnych, III.11.239/2.

² J. Frühling, *Dusza Czara*, „Życie Literackie” 1967, nr 48, s. 2.

³ <http://www.alil.ro/wp-content/uploads/2012/04/TRADUCERI-POLONE-DIN-LITERATURA-ROM%C3%82N%C4%82.pdf> (dostęp: 24.06.2015).

⁴ M. Pawlikowska-Jasnorzewska, *Wojnę szatan spłodził: zapiski 1939-1945*, Warszawa 2013.

⁵ M. Samozwaniec, *Zalotnica niebieska*, wyd. 2, Szczecin 1988.

⁶ P. Matywiecki, *Twarz Tuwima*, Warszawa 2007; M. Urbanek, *Tuwim – wylękniony bluźnierca*, Warszawa 2013.

nym w „Wysokich Obcasach” wywiadzie z Wandą Chotomską, długoletnią partnerką jej męża, Eugeniusza Steca⁷.

W zasobie rękopiśmiennym Biblioteki Jagiellońskiej znajduje się zaledwie jeden list Duszy z 1939 r., adresowany do Jana Wiktora. Znacznie bogatszym materiałem dysponuje Oddział Zbiorów Specjalnych Biblioteki Narodowej, który jest w posiadaniu licznej prywatnej korespondencji Józefiny, dokumentów osobistych, materiałów dotyczących działalności, a także wierszy, dramatów i przekładów. Na szczególną uwagę zasługują teczki z listami pisanymi przez Duszę i korespondencją, którą otrzymywała od znajomych i przyjaciół, ponieważ zawierają szereg cennych informacji o niej, jej życiu, pracy i kontaktach. Mimo iż w archiwach Radia Kraków nie zachowały się żadne ślady współpracy Duszy z rozgłośnią, w prywatnej korespondencji znajdują się pisma potwierdzające cyklicznie emitowane na antenie odczyty autorki. W zbiorach BN znajdują się również dokumenty potwierdzające aktywną działalność Duszy w ramach Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego od września 1929 r., a także pisma świadczące o współpracy z wydawnictwami i periodykami.

Koleje losu

Józefina urodziła się w Rumunii. Jej ojcem był Ignacy Rosenkranz, matką Fanny z domu Hefter. W dokumentach pojawiają się dwie różne daty urodzenia. W polskim wyciągu aktu urodzenia Józefiny, wydanym przez Urząd Stanu Cywilnego Warszawa-Mokotów w 1953 r.⁸, jak też w dokumencie poświadczającym polskie obywatelstwo, widnieje data 30 sierpnia 1898 r., natomiast w legitymacji członkowskiej Związku Literatów Polskich, wydanej w 1960 r., jako data urodzin figuruje 30 sierpnia 1908 r., co wydaje się pomyłką.

W latach 20. XX w. Józefina przyjechała do Krakowa i postanowiła zabawić dłużej w tym mieście. Została studentką germanistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim⁹, co może świadczyć o tym, że pochodziła z zamożnej rodziny, którą stać było na finansowanie edukacji córki za granicą. W 1929 r. używała już pseudonimu Dusza Czara, ponieważ tak tytułowana jest w oficjalnych pismach, adresowanych do niej przez Zarząd Polskiego Radia w Krakowie¹⁰. Od początku lat 30. daje się zaobserwować rosnącą aktywność Duszy na wielu płaszczyznach – nauki, publicystyki, literatury, twórczości poetyckiej. W 1930 r. wstępuje do Ligi Polsko-Rumuńskiej, a w roku 1933 zostaje członkiem Towarzystwa Szerzenia

⁷ K. Bielas, *Wanda Chotomska – matka na przychodne, autorka na stałe*, http://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/1,96856,14010065,Wanda_Chotomska__matka_na_przychodne__autorka_na.html (dostęp: 24.06.2015).

⁸ Józefina Dusza z Rosenkranzów, Dokumenty osobiste, Biblioteka Narodowa, Oddział Zbiorów Specjalnych, akc. 13836.

⁹ J. Frühling, dz. cyt.

¹⁰ Józefina Dusza z Rosenkranzów...

Sztuki Polskiej wśród Obcych¹¹. Kochająca zarówno swoją ojczyznę, jak i Polskę, poetka i tłumaczka staje się prawdziwą orędowniczką zacieśniania więzi między tymi krajami poprzez wzajemne poznawanie obu kultur. Nawiązuje bliskie relacje z elitami naukowymi i literackimi Krakowa, jak również bohemą artystyczną. W tym czasie poetka poznaje malarza Eugeniusza Steca, który wkrótce zostaje jej mężem¹².

Po kilku latach pobytu w Krakowie małżonkowie wyjeżdżają do Rumunii, nie tracąc jednak kontaktu z Polską i krakowskimi przyjaciółmi. Dusza odwiedzała regularnie kraj nad Wisłą, podtrzymując zarówno osobiste, jak i zawodowe kontakty. Wybuch wojny zastał Steców w Bukareszcie, dzięki czemu mogli nieść pomoc polskim uchodźcom. Z życzliwości i gościnności małżonków we wrześniu 1939 r. korzystali przyjaciele, znajomi i protegowani. W latach 40. Dusza została członkiem stowarzyszenia Dom Polski w Rumunii¹³.

Po zakończeniu wojny Stecom nie powodziło się najlepiej. Nowa rzeczywistość utrudniała znalezienie źródeł dochodu. O swoich problemach Dusza musiała pisać do przyjaciół, ponieważ wśród jej korespondencji znajdują się listy¹⁴ z wyrazami współczucia i ubolewania z powodu trudnej sytuacji, radami dotyczącymi przyjazdu do Warszawy, osobistego kontaktu i rozmów z decyzyjnymi osobami w MSZ. W tej sytuacji w 1950 r. Stecowie podejmują decyzję o przyjeździe do Polski. Na swoje nowe miejsce zamieszkania wybierają Warszawę i wprowadzają się do domu przy ul. Obrońców 28. Dusza ponownie nawiązuje współpracę z redakcjami polskich wydawnictw i z zapałem kontynuuje swoją dotychczasową działalność. W 1952 r. zostaje członkiem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich, w 1956 r. Związku Literatów Polskich, a w roku 1960 zostaje przyjęta w poczet Stowarzyszenia Autorów ZAiKS¹⁵.

W 1966 r. Dusza Czara-Stec otrzymała legitymację rencisty z tytułu „szczególnych zasług dla PRL”¹⁶. Wydaje się, że aktywność zawodowa Duszy w okresie warszawskim w jakimś sensie rekompensowała porażki i problemy w życiu osobistym. Bezdzienna, bez rodziny, w obcym kraju, tolerująca wieloletni romans męża z młodszą od niego o dwadzieścia lat Wandą Chotomską, nie mogła czuć się szczęśliwa. Wprawdzie Eugeniusz Stec nigdy nie chciał opuścić żony, żeby nie została zupełnie sama, jednak sytuacja, w której Dusza miała świadomość, że mąż pozostaje z nią jedynie z litości i poczucia obowiązku, z pewnością nie była komfortowa. Kobiety nawet poznały się osobiście, później czasem spotykały się przypadkowo. Po śmierci Duszy w 1967 r. Eugeniusz zaproponował

¹¹ Tamże.

¹² J. Frühling, dz. cyt.

¹³ Józefina Dusza z Rosenkranzów...

¹⁴ M.in. list od Romana Brandstaettera i Juliana Tuwima [w:] *Listy do Duszy Czary-Stec*, Biblioteka Narodowa, Oddział Zbiorów Specjalnych, akc. 13838.

¹⁵ Józefina Dusza z Rosenkranzów...

¹⁶ Tamże.

Wandzie Chotomskiej małżeństwo i mimo że nie przyjęła tej propozycji, pozostali ze sobą aż do śmierci Steca w 1991 r.¹⁷

W służbie kultury, literatury i poezji

Aktywność Duszy na niwie propagowania kultury rumuńskiej w Polsce daje się zaobserwować już w końcu lat 20. XX w. Niewątpliwie pomogły jej liczne kontakty towarzyskie i znajomości w odpowiednich kręgach, które atrakcyjna i inteligentna cudzoziemka z łatwością nawiązywała. Nic w tym dziwnego, budziła bowiem zainteresowanie jako zjawisko szczególne – szybko opanowała język polski, posiadała niezwykle zapał i pasję, którą potrafiła zarażać. Wiedziała, czego chce, i była niezwykle konsekwentna w dążeniu do celu, czego dowodem może być chociażby walka o zdobycie środków na tłumaczenie antologii poezji polskiej na język rumuński czy długoletnie zabiegi o wystawienie na deskach polskiego teatru dramatu autorstwa rumuńskiej królowej. W 1928 r. na łamach miesięcznika literackiego „Ezoter” ukazał się wiersz Duszy, tłumaczony z języka niemieckiego przez Józefa Aleksandra Gałuszkę¹⁸.

Pierwszy, najwcześniejszy dokument potwierdzający działalność popularyzującą kulturę polską w Rumunii datowany jest na 25 marca 1929 r. Jest to pismo od redakcji „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, skierowane do Dyrekcji Policji z prośbą o zwolnienie z opłaty wizowej Duszy Czary, która udaje się do Rumunii z odczytami propagandowymi o Polsce¹⁹.

Od września 1929 r. Dusza była prelegentką Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego, co poświadcza oficjalne pismo Przewodniczącego Zarządu, Jana Nowaka²⁰. Wygłosiła szereg wykładów w miastach na terenie województw: krakowskiego, śląskiego, katowickiego i łódzkiego.

W odczytach tych zajmowała się promowaniem i szerzeniem znajomości historii, literatury i kultury rumuńskiej, a w szczególności zwracała uwagę na łączność kulturalną polsko-rumuńską²¹.

W tym samym czasie Dusza rozpoczęła współpracę z rozgłośnią Polskiego Radia w Krakowie. Nie bez znaczenia był tu z pewnością fakt, że kierownikiem Działu Odczytowego Rozgłośni Krakowskiej był wówczas wyżej już wspomniany Jan Nowak. To jego nazwisko figuruje na piśmie

¹⁷ K. Bielas, dz. cyt.

¹⁸ „Ezoter: miesięcznik literacki” 1928, z. 2-3, s. 40.

¹⁹ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

z 1931 r., potwierdzającym współpracę Duszy z rozgłośnią radiową, w którym czytamy, że:

Pani Czara Dusza miewa (...) odczyty z dziedziny literatury, kultury i sztuki rumuńskiej, a w odczytach tych zajmuje się szczególnie zagadnieniami i propagandą łączności kulturalnej polsko-rumuńskiej. Odczyty te cieszą się ogromną popularnością wśród radiosłuchaczy²².

Wśród listów Duszy Czary znajdują się pisma z Polskiego Radia, przypominające o terminach planowanych odczytów w rozgłośni:

- 29.08.1929 r. – „Pierwszy okres rozkwitu literatury rumuńskiej”
- 7.11.1929 r. – „Reinhardt i jego praca sceniczna”
- 17.12.1929 r. – „Gusła i czary ludu rumuńskiego”
- 13.03.1930 r. – „Powstanie styczniowe w poezji rumuńskiej”
- 27.04.1930 r. – „O ludziach i świętych przydrożnych” (przy współpracy Eugeniusza Steca)
- 14.05.1930 r. – „J. M. Rilke”
- 17.08.1930 r. – „Twarze o zmroku” (przy współpracy Eugeniusza Steca)
- 10.09.1930 r. – „Krisznamurti i jego poezja”
- 12.11.1930 r. – „Prądy literatury rumuńskiej”
- 8.05.1931 r. – „Michał Eminescu – poeta rumuński”
- 18.08.1931 r. – „Przegląd współczesnej literatury rumuńskiej”

W 1932 r. Dusza Czara zabiegała o wydanie całego numeru pisma „Światowid” poświęconego Rumunii. Poparcia dla swojej inicjatywy szukała wśród polityków, co zaowocowało akceptacją posła Mariana Dąbrowskiego, o czym poinformowana została oficjalnie przez redakcję „Ilustrowanego Kuryera Codziennego”²³. Na podstawie korespondencji trudno wnioskować, czy numer specjalny ujrzał światło dzienne, ponieważ zachowało się jedynie pismo z 1934 r. o wstrzymaniu realizacji tego przedsięwzięcia z racji nieudomówień w kwestiach finansowych między stroną rumuńską i polską. Istnieje natomiast dokument z 28 lutego 1933 r., potwierdzający publikację artykułu Duszy pt. „U królowej – poetki” na łamach „Ilustrowanego Kuryera Codziennego”²⁴.

Kolejnym periodykiem, z którym w latach 30. współpracowała Dusza Czara, była lwowska „Gazeta Poranna”. Zachowały się pisma z podziękowaniami od redakcji za nadesłane teksty, jak również prośba o pomoc w zebraniu materiału na temat stanu rumuńskiej piłki nożnej przed planowanym na 14 października 1934 r. meczem Polska – Rumunia. Jednocześnie redaktor zaproponował udostępnienie informacji o polskich

---

²² Tamże.

²³ Tamże.

²⁴ Tamże.

drużynach w celu ewentualnego opublikowania analogicznego materiału na temat drużyny przeciwnej w rumuńskich gazetach²⁵.

Dusza publikowała również teksty w tygodniku „Ilustracja Polska”, zabiegała też o zamieszczenie w nim w odcinkach powieści rumuńskiej królowej Elżbiety, piszącej pod pseudonimem Carmen Sylva. Antoni Kawczyński zainteresowany był tą propozycją, jednak oczekiwał bliższych informacji, dotyczących tematyki i treści powieści²⁶.

Lata 30. to najbardziej aktywny okres w życiu zawodowym Duszy. W tym czasie nie tylko publikowała w wielu polskich periodykach, ale równocześnie współpracowała z czasopismami rumuńskimi²⁷, promując wiedzę o polskiej kulturze, literaturze i sztuce oraz zamieszczając przekłady wierszy polskich poetów²⁸. Wygłaszała szereg odczytów po obu stronach granicy, przyczyniając się do wzajemnego poznania, zacieśniania więzi i współpracy między dwoma narodami. Aktywnie działała w Towarzystwie Polsko-Rumuńskim, czego dowodem są podziękowania prezesa:

Stwierdzamy z przyjemnością, że odczyty Łaskawej Pani w naszym Towarzystwie cieszą się stale wielkim zainteresowaniem ze strony naszych członków i gości, a to tem bardziej, że poruszają one zagadnienia Wielkiego Narodu Rumuńskiego. Odczyty takie przyczyniają się w sposób widoczny do kulturalnego zbliżenia Narodów Rumuńskiego i Polskiego, szczerze z sobą zaprzyjaźnionych. Polecamy się nadal pamięci Łaskawej Pani²⁹.

Dusza wygłaszała również regularnie odczyty dla członków i gości lwowskiego Kasyna i Koła Literacko-Artystycznego³⁰. W 1931 r. ukazała się w języku niemieckim książka w opracowaniu Duszy „An jeden Menschen, der mir Bruder ist”³¹.

W tym też okresie Czara podjęła się niełatwego, ale jakże ważnego dzieła, a mianowicie przetłumaczenia na język rumuński antologii poezji polskiej. Skłoniła ją do tego, jak sama podkreślała w korespondencji, fascynacja językiem i kunsztem polskich poetów. Chciała, aby jej rodacy mieli możliwość poznania i pokochania polskiej poezji. Z właściwą sobie konsekwencją Dusza zmierzała do realizacji celu, nie bacząc na pojawiające się trudności czy przeciwności. Niełatwo było nie tylko uzyskać nie-

²⁵ Tamże.

²⁶ Wśród listów adresowanych do Duszy znajduje się pismo ówczesnego redaktora Antoniego Kawczyńskiego z 1933 r., w którym informuje on, że dołącza egzemplarz ostatniego numeru „Ilustracji Polskiej” z opublikowanym artykułem Duszy Czary-Stec.

²⁷ M.in. w 1936 r., w czasopiśmie „România”, ukazały się „Sonety krymskie” Adama Mickiewicza w tłumaczeniu Duszy Czary-Stec.

²⁸ J. Frühling, dz. cyt.

²⁹ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

³⁰ Tamże.

³¹ <http://www.worldcat.org/title/an-jeden-menschen-der-mir-bruder-ist/oclc/838631688?referer=di&ht=edition> (dostęp: 24.06.2015).

zbędne środki na realizację tego przedsięwzięcia, ale też przekonać stosowne władze co do jego zasadności. Upór Duszy wreszcie został nagrodzony i 13 września 1934 r. Towarzystwo Szerzenia Sztuki Polskiej wśród Obcych poinformowało ją pisemnie, iż udało się uzyskać pierwszą ratę subwencji w wysokości 300 zł na wydanie antologii³². Ostatecznie dzieło pt. „Antologia poeziei contemporane poloneze”, w tłumaczeniu Józefiny Stec³³, ujrzało światło dzienne w 1935 r. W 1936 r. ukazały się dwie kolejne pozycje w języku niemieckim, w jej opracowaniu i tłumaczeniu: „Worte der Sehnsucht: rumänische Volkslieder” i „Buch der Trauer” z ilustracjami Eugeniusza Steca³⁴.

W latach 30. Dusza przetłumaczyła kilka dramatów rumuńskich, które grano z powodzeniem w polskich teatrach. Zabiegała też, chociaż bez powodzenia, aby któryś z teatrów wystawił sztukę na podstawie dramatu Jej Królewskiej Mości pt. „Ballada”. Józefina próbowała zainteresować swoim przekładem Juliusza Osterwę, ale dyrektor krakowskiego teatru był dość sceptycznie nastawiony do tego pomysłu:

Nie można królowej narażać na ryzyko tak, jak niedawno stało się z inną autorką, z p. Ritą Rey, która napisała „Rycerza kame-liowego”, sztukę moim zdaniem kapitalną. I choć p. Rita Rey jest współpracowniczką (korespondentką) „Ilustrowanego Kurjera Codziennego”, choć po 14 godzin pracowaliśmy nad sztuką, sztuka padła na premierze i ogólnie szła trzy razy przy pustkach³⁵.

Niezrażona niepowodzeniem Dusza zwróciła się do znajomej, Kazimiery Jeżewskiej³⁶, prosząc o protekcję. Korespondencja między paniami uwi-doczniła problem dość delikatnej natury, który nie pojawił się we wcześniejszych ani też późniejszych listach. Chodziło o żydowskie pochodzenie Duszy. Jeżewska obiecała porozmawiać w tej sprawie i twierdziła, że słowa dotrzymała – „reszta w rękach Osterwy”, jak pisała. Długo jednak nie przekazywała stanowiska dyrektora teatru w tej kwestii, co wywołało zaniepokojenie Duszy. Tłumaczka zaczęła podejrzewać znajomą o uprzedzenia do Żydów i wprost zapytała, czy przyjaciółka zmieniła swój stosunek do niej po tym, jak dowiedziała się, jakiego jest pochodzenia. W odpowiedzi Kazimiera oznajmiła, że wiedziała o tym fackie, jeszcze zanim się poznały, i nie wpływa to na jej sympatię. Na koniec napisała:

---

³² *Listy do Duszy Czary-Stec...*

³³ *Antologia poeziei contemporane poloneze*, tł. D. Czara, M. Sterian, Bukareszt 1935. W 2011 r. Fundacja Margarety Sterian wznowiła wydanie z 1935 r., D. Czara, M. Sterian, *Antologia poeziei contemporane poloneze*, wstęp Constantin Geambașu, Piștești 2011.

³⁴ <http://www.worldcat.org/identities/viaf-35489394/> (dostęp: 24.06.2015).

³⁵ Tamże.

³⁶ Tłumaczka literatury starożytnej, poetka, autorka adaptacji scenicznych.

Mogłoby to wpłynąć na mój stosunek do Ciebie o ile byłabyś nieprzyjazna mojej ojczyźnie. Wiem, że jest inaczej, że nawet pracujesz dla niej. To mi wystarczy³⁷.

Podejrzliwość Duszy może świadczyć o tym, iż niektórzy dawali jej odczuć, że jest obca w Polsce – nie dlatego, że pochodzi z Rumunii, ale z racji tego, że jest Żydówką. Jeśli tak, to musiało boleć, ponieważ pokochała ten kraj i traktowała jak drugą ojczyznę. Znamienny jest fragment jednego z listów Czary do Piotra Grzegorzcyka:

Jest to i było dla mnie wielką radością, gdybym Polsce swój głęboki sentyment i umiłowanie poprzez swoją pracę ukazać mogła... Może to nie jest ważne – czy ludzie tego czasem nie widzą i człowiek jak nieproszony gość przy stole siedzie – ale ważna jest miłość, którą się dla ducha danego narodu w sercu i świadomości ma!³⁸

Okres wojennej zawieruchy i pierwszych lat powojennej rzeczywistości nie sprzyjał pracy. Dawny porządek upadł, a nowy dopiero tworzono. Polityka wzięła górę nad kulturą, literaturą i sztuką, czyli tym wszystkim, co było treścią życia Duszy. Nie poddawała się jednak i próbowała robić to, co potrafiła najlepiej, i to, co kochała. W 1940 r. wydała w Rumunii tomik wierszy własnego autorstwa, zatytułowany „Zori de zi: versuri”³⁹. W 1947 r. opublikowała w Niemczech korespondencję „To Alma Mahler, Correspondence”⁴⁰.

Lepszy czas dla Duszy nastąpił po przyjeździe do Warszawy. Została członkiem Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich w 1952 r., w 1956 Związku Literatów Polskich, a w 1960 Stowarzyszenia Autorów ZAiKS⁴¹, co niewątpliwie otwierało wiele nowych możliwości.

W wydawnictwie „Czytelnik” ukazały się trzy książki rumuńskie w tłumaczeniu Duszy Czary-Stec: „Bosy” (1951) i „Psy łańcuchowe” (1954) Zacharia Stancu oraz „Nowele rumuńskie” (1952), tłumaczone we współpracy z Eugeniuszem Stecem. W periodykach ponownie można było czytać jej teksty z zakresu kultury, literatury i sztuki rumuńskiej⁴² oraz autorskie wiersze, publikowane m.in. w „Ezoterze”. Ostatnia książka w wyborze, opracowaniu i tłumaczeniu Duszy, która ukazała się na rynku wydawniczym, to zbiór rumuńskiej poezji ludowej „Mistrz Manole: rumuńska poezja ludowa” z 1962 r.

³⁷ <http://www.worldcat.org/identities/viaf-35489394/> (dostęp: 26.06.2015).

³⁸ *Korespondencja Piotra Grzegorzcyka...*

³⁹ http://bjarges.adisan.ro:8080/opac/bibliographic_view/132602;jsessionid=716743BDDC66C85D9A66B96E1D6F1C4C (dostęp: 17.05.2016).

⁴⁰ <http://www.worldcat.org/title/to-alma-mahler-correspondence-1947/oclc/155863117> (dostęp: 26.06.2015).

⁴¹ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

⁴² Dusza Czara-Stec, *Z rumuńskiego teatru lalek*, „Teatr Lalek” 1952, nr 6, s. 44-47.

Przyjaźnie, znajomości, kontakty

W okresie krakowskim Dusza nawiązała znajomości, które przetrwały trudne lata wojny i ciężkie czasy powojenne, mimo iż los rozrzucił ludzi po różnych krajach. Dowodem na to jest bogata korespondencja, skwapliwie gromadzona i ocalona przez poetkę z wojennej zawieruchy. Wśród nadawców pojawiają się nazwiska ludzi ze świata nauki (profesorowie: Piotr Grzegorzczak, Jan Nowak, Jerzy Smoleński), kultury, literatury i sztuki (m.in. Władysław Broniewski, Roman Brandstaetter, Kazimiera Iłlakiewiczówna, Jarosław Iwaszkiewicz, Kazimiera Jeżewska, Wojciech Kossak, Stanisław Jerzy Lec, Zofia Nałkowska, Juliusz Osterwa, Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Tadeusz Peiper, Jerzy Putrament, Julian Tuwim, Emil Zegadłowicz).

Trudno stwierdzić, czy Dusza miała w Polsce bliskich przyjaciół, bowiem ton korespondencji, którą otrzymywała w okresie międzywojennym, jest raczej oficjalny, a tematem przewodnim niemal wszystkich adresowanych do niej w tym czasie listów są zagadnienia dotyczące kultury, literatury i współpracy polsko-rumuńskiej. Jedynie korespondencja z Kazimierą Jeżewską może wskazywać na bliższą zażyłość, jednak także w tym przypadku, biorąc pod uwagę nieufność i wątpliwości Duszy, można raczej mówić o bliższej znajomości niż przyjaźni. Wydaje się też, że w latach 30. to Józefina dbała o podtrzymywanie tych kontaktów i znajomości, ponieważ niemal każdy przychodzący do niej w tym czasie list zaczynał się od podziękowań za pamięć i przeprosin za zwłokę w odpowiedzi.

Bliższe relacje mogły łączyć Duszę z rodziną Kossaków, o czym świadczyć może ton listów Wojciecha czy jego córki, Marii Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej⁴³. Więcej światła na tę znajomość rzucają wspomnienia poetki i powieść biograficzna jej siostry, Magdaleny Samozwaniec⁴⁴. Wydaje się, że Maria i Magdalena poznały Duszę dzięki ojcu, Wojciechowi Kossakowi. Świadczyć może o tym list Pawlikowskiej-Jasnorzewskiej do Czary, napisany we wrześniu 1939 r. Maria zwraca się w nim z prośbą o pomoc, powołując się na przyjaźń, jaka łączy tłumaczkę z jej ojcem. Jest to dosyć zaskakujące, ponieważ obie panie od paru już lat miały ze sobą kontakt. Dusza tłumaczyła wiersze Marii i publikowała je w periodykach rumuńskich, poetka nie musiała zatem powoływać się na ojca, chcąc uzyskać wsparcie Czary – jednak to czyniła, co może świadczyć o tym, że relacje między Czarą a Kossakiem były bliższe niż między obiema kobietami⁴⁵. Magdalena Samozwaniec, w charakterystycznym dla siebie, ironicznym stylu pisała:

⁴³ M. Pawlikowska-Jasnorzewska, dz. cyt.

⁴⁴ M. Samozwaniec, dz. cyt.

⁴⁵ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

[Duszę] znałyśmy dobrze jeszcze z Krakowa, gdzie chodziła na uniwersytet. Ta urocza zresztą osoba nie mówiła poprawnie żadnym językiem, co nie przeszkadzało jej w tłumaczeniu wierszy Lilki na język rumuński i otrzymaniu lukratywnej posady sekretarki królowej Marii, na kilka lat przed wybuchem wojny⁴⁶.

W 1937 r. żona Wojciecha Kossaka wraz z córkami gościła u Duszy w Bukareszcie, czego świadectwem jest list malarza z 20 września 1937 r., w którym dziękuje Czarze za zaproszenie jego rodziny, opiekę i troskę podczas pobytu oraz umożliwienie poznania jej ojczyzny. Jednocześnie sam wyraża chęć odwiedzenia Duszy w jej kraju, mając nadzieję, że pomoże mu w zdobyciu uznania dla jego twórczości w Rumunii. Wyraża nadzieję, że Czara, korzystając ze swoich kontaktów i znajomości, może pomóc w zorganizowaniu wystawy obrazów oraz zaprezentowaniu jego dzieł parze królewskiej⁴⁷.

Wybuch II wojny światowej skazał wielu Polaków na emigrację. Dusza, którą wraz z mężem wojna zastała w Bukareszcie, pokazała, jak ważna jest dla niej Polska i więzi z ludźmi, których spotkała na swej drodze. Dom Steców stał się prawdziwą oazą dla polskich uchodźców, podążających na Zachód przez Rumunię. Spotykali się tam z gościnnością i prawdziwie rodzinną atmosferą, jaką potrafiła stworzyć pani domu w swojej „luksusowej willi, wśród kwiatów i drzew owocowych”, gdzie było „dobrze, ciepło i witaminowo”⁴⁸.

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska udała się na emigrację wraz z mężem, oficerem Wojska Polskiego. Ich samochód został zatrzymany po przekroczeniu granicy polsko-rumuńskiej, a brak wymaganych dokumentów uniemożliwił kontynuowanie podróży i dostanie się do Bukaresztu. Z pomocą przyszła Dusza, która zdobyła niezbędne papiery, a następnie przyjęła przyjaciół pod swój dach, zanim mogli ruszyć w dalszą drogę, przez Francję do Anglii. Wśród korespondencji Czary znajduje się list od Magdaleny Samozwaniec z podziękowaniami za wielkie serce, troskę i pomoc okazaną siostrze⁴⁹.

Wielką pomoc okazała Dusza również Julianowi Tuwimowi i jego żonie. Pewnego wrześniowego dnia, gdy Czara wsłuchiwała się w komunikaty Radia Warszawa, odwiedził ją Antoni Słonimski z żoną i Mieczysław Grydzewski, redaktor naczelny „Wiadomości Literackich”. Goście zakomunikowali, że na granicy polsko-rumuńskiej, w Załuczy zatrzymano Juliana Tuwima z żoną i nie mogą oni przedostać się do Rumunii, ponieważ nie posiadają niezbędnych dokumentów. Dusza natychmiast nadała telegramy do profesora Hakmana i doktora Diamanta z uniwersytetu w Czer-

---

⁴⁶ M. Samozwaniec, dz. cyt., s. 294.

⁴⁷ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

⁴⁸ M. Samozwaniec, dz. cyt., s. 294.

⁴⁹ *Listy do Duszy Czary-Stec...*

niowicach z prośbą o pomoc. Po upływie czterech dni państwo Tuwimowie zjawili się w Bukareszcie, a

Tuim, poeta Tuim, zachwycony pięknym niebem nad Rumunią, krajobrazem i – nie wiem jak mu się udało w tych warunkach zachować w pamięci słowo: *privighetoare* – słowik.
– Cudne to słowo. Brzmi jak pieśń. Jak wrócę do Polski – i tu nagle milczenie, głowa mu na pierś opada – jak wrócę do Polski, to powiem, jak cudny kraj ta Rumunia i jej ludzie, no i *privighetoare*⁵⁰.

Dusza w ciągu kilkunastu dni pomogła Tuwimom zdobyć wizę francuską i bezpłatne bilety do Paryża. Proponowała też pomoc finansową w postaci kilkuset franków na podróż, ale poeta nie chciał ich przyjąć, twierdząc, że bardziej mogą się przydać innym uchodźcom⁵¹. 29 września 1939 r. Julian Tuwim napisał do państwa Steców z Paryża: „Z czułością wspominamy Waszą dobroć i pomoc okazaną nam w Bukareszcie”⁵².

Nie tylko ludzie z bliskiego Duszy środowiska literackiego otrzymywali od niej wsparcie. W miarę możliwości starała się nieść pomoc wszystkim potrzebującym uchodźcom, którzy się do niej zwrócili. Dowodem na to są pełne wdzięczności listy Polaków⁵³, którym zapewniła dach nad głową, załatwiła niezbędne papiery czy okazała wsparcie finansowe. O tym, jak bardzo ceniła więzi z ludźmi, świadczy fakt, że zawsze znajdowała czas i chęć, żeby odpisywać na listy – podtrzymywała kontakty i prowadziła korespondencję.

Listy, które Dusza otrzymywała po wojnie, dotyczą głównie spraw związanych z działalnością literacką i wydawniczą. Kontakty są przede wszystkim zawodowe, brak korespondencji o charakterze wybitnie osobistym, mogącej świadczyć o bliższych, przyjacielskich kontaktach z którymś z nadawców.

⁵⁰ P. Matywiecki, dz. cyt., https://books.google.pl/books?id=2gZvBgAAQBAJ&pg=PT169&lpq=PT169&dq=%22cudne+to+s%C5%82owo.+Brzmi+jak+pie%C5%9B%C5%84%22&source=bl&ots=4OgOdDxOjQ&sig=kgk9zzlqt7WKR_9q94dGnRrPCKI&hl=pl&sa=X&ved=oahUKEwjVprKotuPMAhXqNpoKHSCPAkMQ6AEIHDAA#v=onepage&q=%22cudne%20to%20s%C5%82owo.%20Brzmi%20jak%20pie%C5%9B%C5%84%22&f=false (dostęp: 17.05.2016)

⁵¹ M. Urbanek, dz. cyt., s. 170.

⁵² *Listy do Duszy Czary-Steć...*

⁵³ Wśród korespondencji Duszy Czary znajdują się listy od Polaków, którym udzieliła pomocy i wsparcia (m.in.: Adama Nechaya, Zbigniewa Rapacha, Janusza Kallera, Jana Walkowskiego).

Zakończenie

Dusza Czara była jedną z prekursorok zblizania kultur – rumuńskiej i polskiej. Całe życie poświęciła zacieśnianiu współpracy krajów, które kochała, i budowaniu wzajemnych relacji między dwoma narodami na płaszczyźnie kultury, literatury i sztuki. Jej fascynacja polską poezją zaowocowała licznymi przekładami wierszy na język rumuński i promocją twórczości polskich poetów na łamach periodyków w jej ojczyźnie. Jednocześnie przybliżyła Polakom wiedzę na temat własnego kraju, publikując artykuły w prasie, wygłaszając wykłady jako prelegentka Powszechnych Wykładów Uniwersytetu Jagiellońskiego i odczyty, poświęcone kulturze, literaturze i sztuce rumuńskiej, na antenie krakowskiego radia. Popularyzowała w Polsce dorobek rodzimych pisarzy i poetów, wydając ich utwory we własnym wyborze, opracowaniu i tłumaczeniu. Pracę traktowała jak misję – poświęciła jej całe swoje życie, konsekwentnie dążąc do wyznaczonego celu, nie zrażając się trudnościami i przeciwnościami losu.

We wrześniu 1939 r. Dusza udowodniła, że jej związki z Polską i Polakami są bardzo silne, a słowne deklaracje przywiązania i miłości do kraju, który stał się jej drugą ojczyzną, zamieniła w czyn. Z ogromnym zaangażowaniem pomagała polskim uchodźcom i uruchamiała wszystkie znajomości i kontakty, by zdobyć niezbędne dokumenty, umożliwiające im bezpieczny przejazd przez Rumunię w drodze na Zachód. Dom Duszy stawał się na czas pobytu w Bukareszcie ich domem. Potrafiła stworzyć rodzinną atmosferę i sprawić, by poczuli się jak u siebie.

Po wojnie zdecydowała się zamieszkać na stałe w Polsce, gdzie aż do śmierci kontynuowała rozpoczęte u schyłku lat 20. XX w. dzieło zblizania obu krajów, narodów i ich wyjątkowych, fascynujących kultur. Jej osiągnięcia na tym polu są bardzo znaczące, tym bardziej żal, że jest to postać mało znana i dziś w Polsce niemal zapominana. Możliwe, że w Rumunii znajdują się źródła, które mogłyby być uzupełnieniem materiału dostępnego w Polsce i rzucić nowe światło na życie i działalność Duszy Czary. Być może niniejszy skromny artykuł wzbudzi zainteresowanie tą wyjątkową osobą i będzie stanowił inspirację do dalszych poszukiwań i badań. Gdyby wspólnymi siłami udało się zebrać kompletny materiał, dotyczący tej niezwyklej postaci, byłby to swoisty hołd złożony Józefinie Czarze z Rosenkranzów Stec, w uznaniu jej zasług na niwie zacieśniania współpracy polsko-rumuńskiej.

dr. Agata Samsel
Universitatea din Białystok

Între România și Polonia
– Józefina Dusza din Rosenkranz
(pseud. Dusza Czara-Stec)

Rezumat

Józefina Dusza din Rosenkranz (pseud. Dusza Czara-Stec) este un personaj excepțional, deși nu este apreciat cum ar merita. Amintirea meritelor ei în activitatea de apropiere a culturilor române și polone este foarte justificată.

Informațiile legate de Dusza Czara sunt incomplete și împrăștiate. Pe paginile poloneze de internet, e greu să găsești informații despre poeta și traducătoarea română, în ciuda faptului că mai multe decenii le-a petrecut în țara așezată pe malurile fluviului Vistula, popularizând poezia polonă în România, prin traducerea poeziilor și pieselor de teatru, precum și prin traducerea antologiei „Poezia poloneză contemporană” („Antologia poezji polskiej”) publicată în 1935.

În ciuda faptului că o importantă parte din viața sa a fost legată de literatura și cultura polonă, la scurt timp după moartea ei, a apărut doar un simplu articol al autorului Jacek Fröchling dedicat traducătoarei (în „Życie Literackie” din 1967). Mici mențiuni pe tema Duszei Czara apar în amintirile prietenilor – Mariei Pawlikowska-Jasnorzewska și ale lui Julian Tuwim. Mențiunea laconică despre Józefina a apărut într-un interviu, publicat în 2013 în „Wysokie Obcasy”, cu Wanda Chotomska, partenera de viață pentru mult timp a soțului ei Eugeniusz Stec.

În zadar cauți informații despre Czara Dusza pe paginile străine de internet. Pe unul dintre portalurile românești apare o simplă mențiune despre Józefina în articolul legat de colaborarea polono-română în domeniul literaturii. În principiu o urmă concretă despre traducătoarea și poeta română pe internet sunt listele cu publicațiile ei în cataloagele on-line ale bibliotecilor românești, germane și polone.

În manuscrisele Bibliotecii Jagiellone se află doar scrisoarea Duszei către Jan Wiktor din 1939, însă Colecția Specială a Bibliotecii Naționale este în posesia corespondenței proprii a Józefinei, a documentelor personale, a materialelor legate de activitatea sa precum și a poeziilor, dramelor și traducerilor. În schimb, în arhivele Universității Jagiellone lipsește numele Józefinei de pe listele studenților din perioada interbelică – ceea ce nu dovedește că nu a studiat în această perioadă, deoarece o importantă parte a acestor documente a dispărut. Arhiva Universității

Jagiellone nu dispune nici de documente din viața socială (afișe, anunțuri, rapoarte) care ar fi atestări ale conferințelor și prelegerilor ținute după război la Universitatea Jagiellonă de Dusza Czara, cu scopul promovării culturii române în Polonia, despre care a amintit J. Fröchling în articolul său. De asemenea, în arhivele Radioului din Cracovia nu s-au păstrat înregistrările care să dovedească colaborarea Józefinei cu postul de radio, în ciuda faptului că aceasta a avut loc cu siguranță, din moment ce J. Fröchling amintește despre acest lucru în articolul său din 1967.

Józefina Dusza a sosit în Cracovia în perioada interbelică, iar cetatea veche a fermecat-o atât de mult încât a rămas aici în anii următori. A început studiile germanice la Universitatea Jagiellonă. Fascinația pentru cultura polonă, literatură și artă a făcut ca în scurt timp să se alăture vieții artistice boeme din Cracovia legând așa cum s-a arătat mai târziu numeroase prietenii. După terminarea studiilor și stăpânirii foarte bine a limbii polone, s-a întors în România. Totuși nu a rupt legăturile cu Polonia, vizitând-o adesea.

În această perioadă în presa românească a publicat texte legate de literatura polonă, artă și cultură. În periodicele poloneze a publicat articole apropiind și popularizând cultura română. În același timp s-a ocupat de traducerea poeziei și dramei polone în limba română, iar pe piața editorială au apărut traduceri creațiilor românești. Legăturile cu Polonia le-a fixat prin căsătoria cu Eugeniusz Stec – pictor, scriitor, poet de care a fost legată nu doar sentimental, ci și prin muncă. Făceau frecvent traduceri împreună, și în afară de aceasta, soțul ei a fost autorul ilustrațiilor acelor publicații.

Izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial a prins-o pe familia Stec în București, iar casa lor a devenit o adevărată oază pentru refugiații polonezi din mediile artistice și literare, despre care în amintiri scriu Maria Pawlikowska-Jasnorzewska, Magdalena Samozwaniec și Julian Tuwim.

În anul 1950 familia Stec se stabilește permanent în Varșovia, iar Józefina s-a dedicat până la moarte operei vieții sale, adică apropierei reciproce a culturii ambelor țări pe care le-a iubit – România și Polonia.